

Varga Ágota: Aczél-történetek

Aczél György neve összefügg egy korrallal, egy szemléletmóddal és egy hatalmi berendezkedéssel. A Kádár-kor nagy hatalmú kulturális irányítóját sokan szerették, de legalább annyian gyűlölték, félték tőle, vagy kompromisszumokat kötöttek vele. Talán nem is tudjuk, mennyire meghatározta szemléletünket, a kultúráról alkotott nézeteinket - és meghatározza ma is. Varga Ágota dokumentumfilmet készített róla, s a film alapjául szolgáló interjúk most kötetben is megjelentek. És segítenek megérteni egy korszak történetét.

Kisantal Tamás: Egy kultúrpolitikus tegnap és ma

Abba a nemzedékbe tartozom, amely éppen csak belekóstolt a kádárizmusba, annak is az utolsó, „felpuhult” időszakába. Úttörő még voltam, KISZ-tag már nem, így aztán a korszakról szóló személyes emlékeim igen korlátozottak. A rendszerváltás után egyetemre járva még olyan irodalomtörténetet tanultam, ahol sokkal nagyobb hangsúly esett a 20. század második felének műfaji, irodalmi újításaira, az egyes művek világirodalmi párhuzamaira, mint azokra a konkrét körülményekre, hatalmi játszmákra, amik e szövegek megjelenését lehetővé tették, vagy éppen megakadályozták. Talán éppen a hajdani, marxista, társadalmi-osztályharcos szemléletű irodalomtörténet leváltása miatt sokat beszéltünk szövegekről, művekről, azonban jóval kevesebbet a szerzőkről – a kiadókról, a szerkesztőségekről és a megjelenést lehetővé tevő vagy megakadályozó politikusokról pedig szinte semmit. Aczél György neve és az általa fémjelzett „3T” rendszere (tilt, túr, támogat) itt-ott mégis szóba került, je-

Aczél György

1917-ben született Appel Henrik néven. Fiatalon árvaházba került, majd kőműves-inásként, később amatőr színészként tevékenykedett. Az 1930-as évek közepén belépett a Kommunista Magyarországi Pártjába, később pedig a zsidóüldözések miatt kikeresztelkedett (keresztapja a költő, Radnóti Miklós volt). A világháborúban embermentő akciókat szervezett és bonyolított le, majd 1945 után a Kommunista Párt tagjaként több fontos tisztséget töltött be. 1949-ben Péccsett az ÁVH letartóztatta, és koncepciók perben életfogytiglanra ítélték. 1954-ben szabadult, de fontos politikai szerepbe csak évekkel később kerülhetett újra: 1957-től művelődésügyi miniszterhelyettes, majd a Politikai Bizottság tagja, az 1970-es évektől pedig miniszterelnök-helyettes lett. Nevéhez fűződik a híres-hírhedt TTT, azaz „tilt, tűr, támogat”-elv bevezetése, amely meghatározta a kádári kultúrpolitikát. Az 1980-as évek közepén Aczél-t kissé háttérbe szorították, ekkor az MSZMP Társadalomtudományi Intézetét vezette. A rendszerváltás után több támadás érte, Péccsett az MDF országgyűlési képviselői mandátumának felfüggesztését kezdeményezte, de a visszahívási akciót Aczél megrendült egészségi állapotára hivatkozva végül felfüggesztették. 1991-ben halt meg Bécsben.

rendszerváltás utáni magányos, megkeseredett özvegyembert. Sokan, sokféle Aczél-történetet mesélnek el, úgy tűnik, mintha mindenkinek meglenne a saját változata. Ám nemcsak Aczél-t ismerjük meg sokféle oldalról, hanem magukat az interjúalanyokat is, hiszen a beszélgetések során leginkább saját életükről beszélnek az aczéli korszak fényében, arról, hogyan határozta meg önnön pályafutásukat, köz- és magánéletüket Aczél személyisége és hatalmi helyzete.

Két szempontot emelnék ki, amelyekben véleményem szerint a könyv Aczél-történetei igen tanulságosak. Az egyik, hogy ha elolvassuk a kötetet, nem *egy* Aczél-képet fogunk megismerni, hanem *több*, olykor egészen különböző portrét kapunk. Némelyik arckép egészen árnyalt, vannak elfogultabb és objektívebb szemléletmódok is. A dolgok nem feketék vagy fehérek, ahogy Aczél sem csak befolyásos politikus, művelt mecénás, magát a művészek között jól érző sznob, manipulátor, élet-halál ura, vagy szerető férj és családapa volt. Mindegyik – és még

lezve, hogy azért nem lehet szó nélkül elmenni figurája mellett, hiszen személyes döntései, az írókkal, művészekkel fenntartott kapcsolatai, a művekkel kapcsolatos „javaslatai” igencsak befolyásolták az 1960-as és az 1980-as évek közti magyar kultúra arculatát.

Jó ideje, amióta irodalomtörténészként, egyetemi oktatóként a 20. század második felének magyar irodalmával foglalkozom, igyekszem úgy tanítani a mostani diákoknak a korszakot, hogy ezek a sokszor még feltáratlan, igencsak kusza és időnként áttekinthetetlen politikai összefonódások, a szövegeken is megmutatkozó kisebb-nagyobb hatalmi beavatkozások, politikai „hátszelek” és „ellenszelek” is szóba kerüljenek. Ám sokszor úgy érzem, minél többet foglalkozom az időszakokkal, annál több lesz körülötte a rejtély, bizonyos történetek homályosak, olykor egymásnak ellentmondóak. Különösen igaz ez magára Aczél György személyiségére, hiszen neve sokak számára ma is a felülről irányítás jelképe, a kisszerű megalkuvások sugallója, másoknak pedig éppen az az ember, aki az adott diktatórikus körülmények közt még a lehető legtöbbet tette a fontos művek megjelenéséért, a kultúra viszonylagos szabadságáért.

Amikor Varga Ágota filmjének könyvvé formálásán dolgozni kezdtünk, lenyűgözött az interjúk gazdag anyaga, és a szövegeket olvasva kíváncsian vártam, hogy kirajzolódik-e belőlük egy Aczél-kép, megtudjuk-e, milyen volt emberként a nagy hatalmú politikus. Az interjúalanyok közt Aczél hajdani munkatársai, közeli ismerősei ugyanúgy ott vannak, mint legközelebbi családtagjai, vagy éppen az általa többé-kevésbé üldözött gondolkodók, művészek. Az elmesélt történetek igen különbözőek, olykor szinte ellentmondanak egymásnak, mintha nem is ugyanarról az emberről volna bennük szó. Megismerhetjük Aczél-t mint árvaházi gyereket, mint fiatal színészt, vakmerő kalandort, aki a világháború alatt előadóművészi képességeit kamatoztatva német tisztnak öltözve embereket mentett, a Rákosi-rendszer kegyeltjét, majd bebörtönzött áldozatát, Kádár idején az írók, rendezők, tudósok barátját, atyáskodó felettessel, a szerető családapát és a hatalmi játszma intrikusát. Láthatjuk a hatalma csúcsán lévő politikust, Kádár barátját, az 1980-as évekbeli kissé félretolt, háttérbe kényszerített figuráját és a

sok más is. Az olvasóra vár, hogy az interjúkat olvasva, Varga Ágota riportfilmjét megnézve, esetleg a korra visszaemlékezve, vagy más könyvekből, filmekből, szülei, nagyszülei beszámolóiból megalkossa saját Aczél-történetét.

A könyv másik tanulsága, legalábbis számomra, hogy bizonyos beszélgetések igencsak erősen utalnak rá: bár megtörtént a rendszerváltás, Aczél is távozott az élők sorából, az Aczél-korszak még nem ért teljesen véget. Nem csak azért, mert sokan élnek még azok a közszereplők, politikusok, művészek, akik hajdan ilyen-olyan kapcsolatot áptak a politikussal. A megalkuvó, „kéz kezet mos” szemléletmód, a kultúra és a mindennapi élet átpolitizált természete, a „kettős beszéd” és még sok más olyan dolog jellemezte a Kádár- és Aczél-korszakot, amely a rendszerváltás után is megmaradt, és ma is

tovább él. „Akik nem emlékeznek a múltra, arra ítéltetnek, hogy megismételjék.” Az amerikai filozófus, George Santayana híres mondata manapság aktuálisabbnak tűnik, mint valaha. Talán e könyv beszélgetései, olykor vitára ingerlő kijelentései is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy emlékezzünk, megismerjük a múltunkat, tanuljunk belőle, igyekezzünk elfogulatlanul látni eredményeit, és megpróbáljuk kijavítani azokat a hibákat, amiket akkor követtek el, és amelyek a mai napig is éreztetik hatásukat.

Részlet a kötetből a Könyvjelző 44–45. oldalán!

392 oldal, 3499 Ft
Alexandra Kiadó

